

Folkloristické a etnologické výskumy podporované *Sborom pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi* v Prahe v medzivojnovom období

Folklorist and Ethnological Research Supported by the *Board for the Research of Slovakia and Subcarpathian Ruthenia* in Prague during the Interwar Period

ANNA ZELENKOVÁ

DOI: <https://doi.org/10.2478/se-2020-0005> © Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV
© 2020, Anna Zelenková. This is an open access article licensed under the Creative Commons

Doc. PhDr. Anna Zelenková, Ph.D., Slovanský ústav AV ČR, v. v. i., Valentinská 1, 110 00 Praha 1, ČR; e-mail: zelenkova.anna@centrum.cz

The paper focuses on selected folklorist and ethnological activities during the interwar period, financially supported by the *Board for the Research of Slovakia and Subcarpathian Ruthenia*, which was established on the initiative of T. G. Masaryk as part of the newly created Slavic Institute in Prague in 1928. This institution aimed to support links between Slovakia and the so-called Czech historical lands and the expressions of “mutuality” in the scientific, cultural or ethnic and language area, etc. The Board provided grants for conducting dialectological, folklorist, geographical and other projects, e.g. for the collection initiative of F. Wollman and his students in Bratislava and Brno in 1928–1947, covering Slovak and (yet unprocessed) Moravian folk fiction. Support was also granted to the research of music culture (D. Orel, K. Hudec, F. Zagriba, etc.), the collection of anthropological and ethnographical materials (K. Chotek, K. Domin, etc.), the study of Slovak folk embroidery (V. Pražák), folklore customs and practices (P. Bogatyrev), folk wood architecture (V. Sičynskij, D. Stránská), Slovak dialects studied, for example, by V. Vážný, member of the Board, etc. The *Slovak Encyclopaedia* project, today already forgotten, was not completed. Its editors included historian V. Chaloupecký and, in particular, K. Chotek who prepared the concept of the work in 1930.

Key words: Board for the Research of Slovakia and Subcarpathian Ruthenia, Slavic Institute in Prague, folklorist and ethnological research, Frank Wollman, Karel Chotek

Klíčové slová: Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi, Slovanský ústav v Prahe, folkloristické a etnologické výskumy, Frank Wollman, Karel Chotek

How to cite: A. Zelenková (2020). Folkloristické a etnologické výskumy podporované *Sborom pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi* v Prahe v medzivojnovom období. *Slovenský národopis*, 68(1), 84–98, <https://doi.org/10.2478/se-2020-0005>

Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi (ďalej iba *Sbor*) vznikol z iniciatívy T. G. Masaryka v rámci novovytvoreného Slovanského ústavu v Prahe v roku 1928 ako verejná bádateľská inštitúcia. Konkrétne o genéze a pôsobení *Sboru* v medzivojnovom

Československu existujú v českej odbornej literatúre okrem starších, najmä slovníkových, záznamov (napr. Kudělka, Šimeček, Večerka, 1977: 85–86) články väčšinou z konca 90. rokov 20. stor. Tie vznikli napríklad pre česko-slovenskú brniansku konferenciu (Zelenková, 1998, rozšir. 2009) a potom pri príležitosti obnovenej činnosti a novozískanej právnej subjektivity Slovanského ústavu k 1. januáru 1998 – ide najmä o zborník *Slovanský ústav v Praze – 70 let činnosti* (Praha, 2000), v ktorom sa texty – väčšinou prehľadového alebo heuristického charakteru – sústreďovali najmä na propagačné pripomenutie celkového významu tematicky mnohostranného *Sboru* a Slovanského ústavu v dejinách českej historickej a filologickej slavistiky (napr. Bečka, 2000, 24–25; Špirudová, 2000). Doteraz sú teda iba ojedinele k dispozícii články, ktoré by podrobnejšie konkrétne analyzovali prínos *Sboru* pre jednotlivé disciplíny, ako etnológiu, folkloristiku, sociológiu, geografiu, kultúrnu antropológiu, dialektológiu a príbuzné odbory; to je otázka budúceho výskumu. V súvislosti s tým, že ide o tematicky veľmi rôznorodú problematiku, sa v našom príspevku vedome sústreďujeme iba na výberové zachytenie folkloristických a etnologických aktivít *Sboru* – z tohto hľadiska odkazujeme na medzivojnové *Ročenky Slovanského ústavu*, v ktorých sa priebežne referovalo o jeho činnosti a výsledkoch. Podávame reprezentatívny výber najmä tých výskumov, ktoré svojím charakterom prekročili lokálny rámec a relevantne vstúpili aj do spoločného kontextu česko-slovenskej folkloristiky a etnológie. Faktograficky čerpáme najmä zo štúdia archívnych materiálov týkajúcich sa *Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi*, uložených v Masarykovom ústave a Archíve AV ČR, v. v. i., v Prahe,¹ a z *Ročeniek Slovanského ústavu* z rokov 1928 – 1946, ktoré vychádzali nákladom Slovanského ústavu v Prahe.

Slovanský ústav mal byť podľa zakladajúcej listiny hlavným organizátorom intelektuálnych a hospodárskych kontaktov so slovanskými národmi v strednej a juhovýchodnej Európe; jeho cieľom bolo prekonávanie rozdrobenosti slovanských národov a sprostredkovanie duchovných hodnôt medzi európskym Západom a Východom. Slovensku a Podkarpatskej Rusi sa osobitná pozornosť začala venovať už na prvom valnom zhromaždení Slovanského ústavu v januári 1928. Na ňom minister školstva a národnej osvety Milan Hodža vyzdvihol nevyhnutnosť dať hospodárskemu a kultúrnemu zblíženiu slovanských krajín pevný základ, ktorý by sa mal realizovať najskôr „*ve své vlastní domácnosti*“ (*Ročenka*, 1929: 16), t. j. medzi Čechmi a Slovákmi. Organizačne sa Slovanský ústav rozčlenil na kultúrnu a národohospodársku sekciu, ktoré mali spoločné úlohy – vedeckú publikačnú činnosť, výchovu odborníkov v oblasti jazyka a reálií či vytvorenie centrálnej čítárne a knižnice atď. Osobitnou úlohou prvej sekcie sa stalo vytvorenie zvláštneho ústavu pre vedecké skúmanie Slovenska a Podkarpatskej Rusi, ktorého oficiálny názov bol od konca roku 1928 na návrh prvého predsedu Slovanského ústavu (Lubor Niederle) zmenený na *Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi* (S. Wollman, 1995a).

Prvá sekcia mala rozvíjať svoje aktivity v spoločenských a príbuzných vedách, druhá sekcia si okrem prednášok, publikácií a štipendií dávala cieľ stimulovať v českých historických zemiach záujem o podnikanie na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi. Domáci experti mali byť posielaní do východných oblastí Československa, aby pripravovali

1 Masarykov ústav a Archív AV ČR, v. v. i., v Prahe (MUA AV ČR, v. v. i.), fond Slovanský ústav, inv. č. 242 – 264 (*Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi*). Vybrané dokumenty, protokoly, žiadosti či správy sú publikované v jednotlivých *Ročenkách Slovanského ústavu*, pre úplnosť však uprednostňujeme štúdiá a využitie archívnych materiálov.

užšie prepojenie fiškálnej sústavy a podporovali obchodný export. Na ustanovujúcom valnom zhromaždení 16. mája 1928 bola zvolená komisia, ktorá mala navrhnúť organizačnú štruktúru *Sboru*. Komisia v zložení Marián Blaha, Karel Chotek, Anton Štefánek a Jaroslav Vlček navrhla, aby mal charakter verejnej inštitúcie pri Slovanskom ústave s vlastným predsedníctvom, rozpočtovým hospodárením a so samostatným pracovným programom; mal však zostať integrálnou súčasťou Slovanského ústavu, ktorému bol kompetenčne podriadený. Masaryk venoval vzniku *Sboru* v rámci Slovanského ústavu mimoriadny záujem a daroval tejto inštitúcii osobný príspevok dva milióny československých korún, ktorý sa stal jej základným kapitálom. Veľkorysosť tohto gesta potvrdzoval aj fakt, že išlo zhruba o polovicu rozpočtu celého Slovanského ústavu. Potom sa ročný rozpočet pohyboval aj v období finančnej krízy okolo 100 000 – 150 000 Kč, čo spolu s úrokmi stačilo, aj keď niekedy v obmedzenej výške, na finančné pokrytie plánovaných aktivít. Dňa 16. decembra 1930 prezident prijal zástupcov *Sboru* aj na zvláštnej audiencii v Lánoch.² Musíme však dodať, že *Sbor* počas celého obdobia svojej existencie zápasil s nedostatkom finančných prostriedkov, čo obmedzovalo počet štipendií a vydaných publikácií. V zápisoch zo schôdzí sa totiž pravidelne uvádzalo, že „výnos z *prodeje publikací je malý*“³ a že aj napriek obmedzeniu autorských honorárov je potrebná väčšia propagácia kníhkupcov, najmä povereného nakladateľstva Orbis. Podpredsa *Sboru* Anton Štefánek dospel k názoru, že rozpočet, „i *když je sestaven na tak pevných základech a střízlivě jako v našem případě, je v nynějších dobách věcí labilní, a proto doporučuje největší úspornost*...“⁴

Sbor mal celkovo 40 členov, z toho 15 bolo riadnych členov Slovanského ústavu a 25 činných členov a dopisovateľov (potom sa ich počet rozšíril na 80). Činní členovia boli navrhovaní podľa jednotlivých odborov (lingvistika, história, národopis, umenie, prírodoveda a za Podkarpatskú Rus) a v rámci národopisného odboru boli navrhnutí Medvecký, Vydra a Plicka. Hlavnou úlohou *Sboru* bolo organizovanie kultúrnych a vedeckých aktivít, ktoré sa týkali Slovenska a Podkarpatskej Rusi, jeho etnického zloženia a všestranného poznania jeho menšín. Počítalo sa s úzkou spolupracou s Maticou slovenskou v Martine a Šafárikovou učenou spoločnosťou v Bratislave, *Sbor* mal dopĺňať ich činnosť a prípadne ich aj finančne podporovať (porov. *Ročenka*, 1929; Zelenková, 1998). Mal spolupracovať aj so Seminárom pre slovanskú filológiu na Univerzite Karlovej v Prahe a poskytovať študentom slavistiky, najmä tým, ktorí prichádzali v zväčšenom počte po prevrate v roku 1918 zo Slovenska a z Podkarpatskej Rusi, odbornú literatúru vzťahujúcu sa k východným regiónom Československej republiky (porov. Weingart, 1929). K ideálnemu prepojeniu napríklad knižníckych služieb došlo na začiatku 30. rokov aj v osobe českého slavistu slovinského pôvodu Matiju Murka, ktorý sa po svojom penzionovaní na Filozofickej fakulte UK v Prahe stal druhým riaditeľom Slovanského ústavu.

Rokovací poriadok *Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi* vypracoval Karel Chotek a v ňom sa okrem hlavného záujmu, t. j. vedeckého poznania Slovenska, ciele doplnili aj o šírenie informácií o tomto regióne v cudzine. Mal poskytovať cestovné štipendiá a finančne zabezpečovať vydávanie vedeckých monografií, zborníkov a časo-

2 *Protokol ze schůze 1. odboru Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi*, 28. 2. 1930. MUA AV ČR, v. v. i., fond Slovanský ústav, L 2. *Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi*. Schůze I. odboru 1929 – 1934.

3 *Protokol ze schůze Sboru*, 13. 4. 1932. Ibid.

4 *Protokol ze schůze Sboru*, 30. 1. 1933. Ibid.

pisov. Karel Chotek na plenárnom zasadnutí 7. novembra 1929 konkretizoval program činnosti, ktorý bol rozdelený na prednáškové, publikačné a organizačné aktivity. Prednášky mali zoznamovať širokú verejnosť s „*nejdůležitějšími problémy*“ a populárnou formou poskytovať „*přehled přírodní, přehled jazykových poměrů, historii, literaturu, národopis*“.⁵ Organizačný záujem Sboru bol vymedzený formuláciou – „*velkoryse založiti akci fotografování, filmování a sbírání národopisného materiálu, který denně mizí*“.⁶ V žiadosti z novembra 1929 Krajiniskému úradu v Bratislave o zaradenie príspevku pre Sbor do štátneho rozpočtu, ktorú pravdepodobne pripravil Chotek, bol program tematicky rozčlenený do šiestich základných bodov: 1. podporovať národopisný súpis Slovenska a Podkarpatskej Rusi, 2. vydávať či finančne prispievať na vedecké publikácie o Slovensku a Podkarpatskej Rusi, 3. poskytovať študijné a cestovné štipendiá, 4. založiť archív národopisných materiálov (verbálnych a vizuálnych), 5. propagovať Slovensko a Podkarpatskú Rus formou popularizačných prednášok pre širšiu verejnosť a 6. zostaviť bibliografiu slovenských a karpatoruských časopiseckých a knižných prác publikovaných v Maďarsku.⁷

V rámci svojich aktivít mal Sbor prezentovať Slovensko aj v zahraničí a mal sa pokúsiť o spoluprácu a propagáciu národopisných zbierok v prestížnych zahraničných múzeách. Aj keď tento cieľ nebol pre nedostatok finančných prostriedkov splnený, začalo sa napríklad rokovanie s Parížom, či Berlínom. Vlastné prostriedky na realizáciu takejto rozsiahlej akcie však nestačili, dokonca ministerstvo školstva a národnej osvety odmietlo poskytnúť subvenciu vo výške 50.000 Kč. Ale aj napriek tomu Karel Chotek tvrdil: „*Pokud jde o Slovensko, jest tato propagační činnost v programu Sboru, který jest ochoten za spolupráce slovenských odborníků sestaviti národopisné kolekce a svou vědeckou vahou, osobními styky a prostřednictvím československé reprezentace diplomatické v cizině vymoci jejich důstojné umístění.*“⁸ Po vytýčení tém a výskumných programov sa mal Sbor sústrediť na publikovanie vedeckých monografií, ale v rámci otázky špeciálneho časopisu venovaného Slovensku a jeho národopisným pomerom Chotek poukazyval na existenciu už tradičných slavistických periodík. Uvažoval však o možnosti vydávania inojazyčného časopisu o Slovensku, ktorý by slúžil na propagáciu domácej kultúrnej politiky a objektívnejšej informovanosti cudziny, čo sa však nerealizovalo. Nebola schválená ani písomná žiadosť ruského emigranta a slavistu J. A. Javorského na založenie osobitného časopisu pre vedecké skúmanie Podkarpatskej Rusi. Podľa Chotka vyplynulo zamietnutie z nevyriešenej otázky karpatorusínskeho dialektu.⁹ V roku 1930 bola založená edičná séria Knihovna Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi, v ktorej vyšlo do konca roka 1938 jedenásť zväzkov a tematicky v nej prevažovala problematika Podkarpatskej Rusi. Slovensku sa venovali napríklad práce Alberta Pražáka *Literární Slovensko let padesátých až sedmdesátých* (1932a, 4. zv.) či Jana Húsku *Hranice mezi zemí moravskoslezskou a Slovenskem* (1932, 5. zv.). V roku 1938 vznikla na návrh konateľa Sboru Karla Chotka nová publikačná séria Slovensko a Podkarpatská Rus. Sbíрка příruček z věd duchovních a přírodních. Chotek s Václavom Chaloupec-

5 *Protokol o plenárním zasedání Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi*, 7. 11. 1929, s. 2. MUA AV ČR, v. v. i., fond Slovanský ústav, L 1. Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi. Plenární schůze a valná shromáždění 1928 – 1938.

6 *Ibid.*

7 *Žádost Sboru pro Slovensko a Podkarpatskou Rus*, 18. 11. 1929, Krajiniskému úradu v Bratislave o subvenciu. MUA AV ČR, fond Slovanský ústav, L 8. Finanční záležitosti. Subvence 1929 – 1933.

8 List konateľa I. odboru K. Chotka Ministerstvu školstva a národnej osvety v Prahe, 9. 5. 1932. MUA AV ČR, fond Slovanský ústav, L 13. Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi. Sbírký 1932 – 1935.

kým navrhli, aby *Sbor* publikoval najdôležitejšie výsledky vedeckého výskumu o Slovensku a Podkarpatskej Rusi v tematických zväzkoch zborníka *Carpatica*, ktorý bol rozdelený na duchovедnú a prírodovednú časť. V zborníku sa predpokladalo publikovanie súhrnných prehľadov o projektoch financovaných *Sborom*. Autori mali v *Ročenkách Slovanského ústavu* podať informatívnu správu, ale v zborníku *Carpatica* sa počítalo s komplexným zverejnením výsledkov pre odbornú verejnosť (aj s cudzojazyčným resumé). Tieto rozsiahle štúdie veľakrát vychádzali aj ako samostatné výtlačky. Návrh na založenie edičnej rady podal pôvodne hneď po založení *Sboru* Miloš Weingart, ale pod názvom *Carpatorossica*. K realizácii však pre nedostatok financií a kvalitných materiálov došlo až v roku 1936, keď v I. edičnom rade boli zahrnuté správy, prehľady a štúdie podporené *Sborom* v rokoch 1933 – 1935 (K. Domin, J. Javorskij, D. Stránská, V. Vážný atď.). Celkovo do roku 1940 vyšli tri edičné rady (porov. Bečka, Vachoušková, Koutenská, Taušová, Garciová, Dziamová, 1999: XLVII–LXXVIII).

Sbor mal v pláne vedecky zdôvodniť politické, hospodárske a kultúrne súvislosti českých zemí s novými regiónmi a tomu sa mala podriaďiť aj jeho celková koncepcia. „*To vše se dalo s větší pracovní horlivostí než s přísným criticismem*“, konštatoval český literárny historik Arne Novák, ktorý takúto koncepciu charakterizoval ako „*naukový pragmatismus*“ (Novák, A., Novák, J. V., 1936 – 1939: 1545). Treba však uviesť, že činnosť rady členov *Sboru* nebola svojimi edičnými aktivitami automaticky poplatná čechoslovakistickým ideám. Daná inštitúcia čelila tomuto nebezpečenstvu spoluprácou staršej generácie s mladšou vedeckou generáciou, ktorá väčšinou pôsobila mimo Slovanského ústavu, no postupne bola začleňovaná medzi jeho členov. Tým dochádzalo k tomu, že už od začiatkov existencie *Sboru* charakterizovala niektorých jeho externých aj interných členov generačná, názorová a metodologická diferencovanosť. Napríklad Frank Wollman bol spoločne s ďalším členom *Sboru* a kolegom z Univerzity Komenského v Bratislave, ruským emigrantom P. G. Bogatyrevom, sprostredkovateľom funkčnoštruktúrálnej metodológie rozvíjanej Pražským lingvistickým krúžkom. Vo svojom diele *Slovesnost Slovanů* (1928) Wollman nechápal slovenskú literatúru (ako napr. jeden z hlavných predstaviteľov *Sboru* A. Pražák) „čechoslovakisticky“ ako podriadenú súčasť českého písomníctva, ale ako autonómny celok, v ktorom sa prejavujú analogické typy slavizmov a dvojpolárnosť etnického vývoja. Prejavilo sa to napríklad aj v anke- te o funkcii regionalizmu v dejinách slovanských literatúr, ktorá bola pripravená pre III. (nerealizovaný) zjazd slavistov v Belehrade v roku 1939. Pražák v nej hovoril o silnom regionalistickom literárnom type čechoslovenského písomníctva, ktorý vznikol „*u nás dříve než v cizích literaturách*“¹⁰ (Pražák, 2008: 115), ale F. Wollman uviedol, že „*... nesprávně se pokládala ještě nedávno literatura slovenská za regionální útvar literatury české*“¹¹ (Wollman, 2008: 116).

Predsedom *Sboru* sa stal biskup Msgre. Marián Blaha (1869 – 1943), od roku 1925 predseda Matice slovenskej, ktorý bol navrhnutý do funkcie priamo T. G. Masarykom, a to pre svoje politické zásluhy na mierovej konferencii v Paríži v roku 1919. V jeho osobe došlo k prepojeniu Slovanského ústavu v Prahe a Matice slovenskej v Martine, no aj napriek tomu bol tento vzťah od samého začiatku dosť komplikovaný a ovplyvnený

9 Ibid.

10 Albert Pražák v odpovedi na anketnú otázku Značaj regionalizma u života slovenskih književnosti. Rôle du régionalisme dans la vie des littératures slaves. In: *III. međunarodni kongres slavista (Beograd, 18. – 25. IX. 1939)*. Reprint – izdanje materijala neodržanog kongresa. Ed. B. Stanković. Beograd: Slavističko društvo Srbije, 2008, s. 115.

11 Frank Wollman, *ibid.*, s. 116.

konkurenčným napätím (Liba, 1990: 18). Obnovenie Matice slovenskej v roku 1919 a založenie Univerzity Komenského v Bratislave však prispelo k zvýšeniu vedeckého záujmu o Slovensko, ktorý bol priamo podporovaný štátnymi orgánmi. V jeho centre stála vtedy mladšia česká vedecká generácia (Václav Vážný, Václav Chaloupecký, Frank Wollman, Albert Pražák atď.), ktorá nachádzala na Slovensku lepšie profesijné uplatnenie ako v Prahe. Niektoré z týchto osobností, ktoré väčšinou reprezentovali politiku novej československej vlády, však vyvolávali určité napätie v radoch slovenskej opozične naladenej inteligencie. Prvým podpredsedom *Sboru* sa stal literárny historik Jaroslav Vlček (1860 – 1930), ktorý zároveň pôsobil aj ako správca Matice slovenskej. Po jeho náhlom úmrtí v roku 1930 prevzal funkciu podpredsedu člen poslaneckej snemovne a minister školstva a národnej osvety, sociológ Anton Štefánek (1877 – 1964), ako druhý podpredseda pôsobil ruský emigrant a slavista V. A. Francev (1867 – 1942) a konateľom sa stal profesor národopisu na Univerzite Komenského v Bratislave Karel Chotek (1881 – 1961). K riadnym členom prvej sekcie, ktorí boli vymenovaní priamo T. G. Masarykom, patrili napríklad slavista Jiří Horák, hospodársky geograf Viktor Dvorský, antropológ Jaroslav Matiegka, prvý predseda Slovanského ústavu archeológ Lubor Niederle, slavista a folklorista Jiří Polívka, filológ a paleoslavista Miloš Weingart, filológ Josef Zubatý, literárny historik Albert Pražák atď. Zloženie členov sa v obidvoch sekciách postupne menilo a dopĺňalo – napríklad o slavistu Franka Wollmana, poslanca Milana Ivanku atď. (porov. *Ročenka*; Zelenková, 2009).

Už v prvom roku existencie *Sboru* sa podľa návrhu Jiřího Horáka a na odporúčenie prvého predsedu Slovanského ústavu (už na prvej plenárnej schôdzi)¹² počítalo s podporou kolektívneho projektu fonografického zápisu východoslovenských a podkarpatoruských piesní. Mali byť podporované práce z oblasti dejín, etnografie a dialektológie Podkarpatskej Rusi, ktorá (ako špecifický región) až do vzniku Československa nestála v popredí vedeckého záujmu českých slavistov. *Sbor* zaisťoval realizáciu študijných ciest a rôznych akcií aj priamymi dotáciami, ako napríklad zakladanie múzeí a usporadúvanie výstav, ktoré sa museli pre ich celospoločenský význam financovať z viacerých zdrojov. Na základe uznesenia I. zjazdu slovanských geografov a etnografov z roku 1924 *Sbor* po svojom oficiálnom vzniku v roku 1928 podporil založenie Šafárikovho všeslovanského národopisného múzea, v ktorom mal byť uložený národopisný materiál z pražských múzeí, a najmä z Náprstkovho múzea. Aj keď nakoniec nedošlo k založeniu tohto špeciálneho múzea, a to najmä pre náročnosť celého projektu, podľa pokynov K. Chotka však etnografka Drahomíra Stránská vytvorila cenný súpis národopisných artefaktov, uložených v pražských múzeách, ktorý bol potom využitý pri organizácii výstav, „jež by předvedly v plném rozsahu národopisný obraz kultury lidové toho kterého slovanského národa nebo jeho části“ (*Ročenka*, 1931: 79). Ako príklad ďalšej formy podpory môžeme uviesť štipendium pre ruského emigranta a kultúrneho historika žijúceho od roku 1923 v Prahe, Vsevoloda V. Sachaneva, ktorý v lete 1929 skúmal ľudové umenie, najmä ikony, kroje, výšivky a pôvodnú drevenú architektúru na východnom Slovensku a Podkarpatskej Rusi. Navštívil vyše 60 miest a dedín a pripravil bohatú fotografickú dokumentáciu pôvodných lokalít. Študijnú cestu na východné Slovensko a Podkarpatskú Rus podnikol v auguste 1929 aj český literárny historik František Tichý, ktorý v Prešove pátral po listoch Josefa Dobrovského biskupovi Řehořovi

12 *Protokol o schůzi Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi*, 15. 10. 1928. MUA AV ČR, v. v. i., fond Slovanský ústav, L 1. Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi. Plenární schůze a valná shromáždění 1928 – 1938.

Tarkovičovi (Tichý, 1929) a uskutočňoval aj súpis tlačенých cirkevných spevníkov a pastierskych hier. Najcennejším výsledkom tohto pobytu, financovaného *Sborom*, sa stalo písomné zachytenie autentických notácií pútnických piesní, prosebných formulácií starcov a slepcov-žobrákov (Tichý, 1930). *Sbor* podporil aj ruského emigranta, slavistu a historika A. L. Petrova, ktorý na Podkarpatskej Rusi zbieral materiál k viacerým svojim monografiám o kultúrno-politických dejinách regiónu. Finančne prispel aj známemu folkloristovi, etnografovi, fotografovi a režisérovi Karlovi Plickovi v roku 1929 na prípravu dokumentárneho národopisného filmu *Jaro na Podkarpatské Rusi* o ľudových zvykoch v podkarpatskom údolí Terešvy, kde sú umelecky spracované veľkonočné obradné hry. V januári 1931 zaznamenal veľký úspech Plickov prednáškový cyklus *O slovenském lidovém umění* a jeho záverečnú časť *O lidové písni slovenské po stránce hudební*, doplnenú ukázkami z fonografických zápisov či premietaním diapozitívov a národopisného filmu, si vypočulo takmer tristo divákov.¹³

K najvýznamnejším etnologickým exkurziám realizovaným v rámci aktivít *Sboru* patrili výskumy na Podkarpatskej Rusi uskutočnené ruským emigrantom pôsobiacim na Univerzite Komenského v Bratislave P. G. Bogatyrevom. Ten v priebehu 30. rokov podnikol niekoľko študijných ciest na Podkarpatskú Rus, ale aj po Slovensku. Vo svojej žiadosti *Sboru* na podporu etnografickej exkurzie napísal, že by chcel „pokračovati ve sbírání etnografického materiálu, a to: pověr a obřadů při stavbě domu, lidových obyčejů hospodářských, víry v nadpřirozené bytosti, zaříkávání. Mimo to je v programu... také sbírání materiálu týkajícího se hmotné kultury a lidového umění.“¹⁴ Už v lete 1930 študoval písomné artefakty aj hmotné prejavy na Podkarpatskej Rusi, kde preukázal genetickú súvislosť so židovskou tradíciou (Bogatyrev, 1934 – 1935, 1937 – 1938). Ako uviedol v správe o svojej ceste v decembri 1938 až januári 1939, zachytával materiály o zvykoch, koledy, rozprávky a ľudové poviedky: „... zapisoval jsem je v hospodě, kde je stále hodně lidí, abych mohl pozorovat, jak na vyprávění pohádky reagují posluchači. Zaznamenal jsem nejen text povídek, ale i poznámky posluchačů a pokud bylo možno, dramatické prvky, které můžeme pozorovat u vypravěče při předvádění pohádek.“¹⁵ Svoje výskumy zhrnul slovami: „Ve vsi Kiličin zapsal jsem několik zvyků u Židů-chasidů. Provádění těchto zvyků účastní se i Karpatorusové. Považují probádání židovských zvyků za velmi důležité i pro slavisty, protože některé zvyky, jak jsem zjistil, mají vliv i na zvyky podkarpatoruské.“¹⁶ Bogatyrev, ako je známe, zbieral aj etnografický materiál z oblasti lingvistickej geografie a národopisu (kroje, ľudové kalendáre, cirkevné zvyky a obrady atď.). V júni 1939 ponúkol *Sboru* vydanie svojej monografie *Lidové divadlo české a slovenské* (1940), keďže zber materiálu spolu s pripojenou antológiou slovenských a karpatoruských hier bol umožnený jeho finančným príspevkom.¹⁷ Ten však s ohľadom na uzatvorený edičný plán už nemohol publikáciu vydať a nakoniec vyšla nákladom Národopisnej spoločnosti československej v nakladateľstve F. Borového. Pôvodným terénnym skúmaním sa Bogatyrev dopracoval k funkčno-štruktúrnemu poňatiu etnolo-

13 Protokol ze schůze I. odboru Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi, 16. 4. 1931. Ibid.

14 MUA AV ČR, v. v. i., fond Slovanský ústav, L 11/2. Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi. Studijní podpory 1932.

15 MUA AV ČR, v. v. i., fond Slovanský ústav, L 11/2. Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi. Studijní podpory 1937.

16 Ibid.

17 Žádost P. G. Bogaryreva o vydání publikace Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi při Slovanském ústavu, 2. 6. 1939. MUA AV ČR, v. v. i., fond Slovanský ústav, L 12. Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi. Publikační podpory 1922.

gických javov, u ktorých sledoval v interdisciplinárnom presahu k sociológii a geografii ich formy a funkcie existujúce v rámci spoločenských štruktúr a kultúrnych systémov (Bogatyrev, 1931a, 1931b, 1937). Viacero týchto projektov pokračovalo aj po zániku *Sboru* v roku 1945 (keď Košický vládny program potvrdil územnú stratu Podkarpatskej Rusi, a tým došlo k jeho reorganizácii a de facto k likvidácii), ale v inej forme a niektoré akcie sa dokonca uzatvorili a realizovali až v nedávnom období. Napríklad zberateľská akcia členov bratislavského univerzitného seminára Franka Wollmana, ktorí zachytávali slovenskú ľudovú prózu priamo v teréne, sa publikačne zavŕšila až na začiatku 21. storočia vydaním *Slovenských ľudových rozprávok I – III* (1992 – 2004).

Tento veľký slovenský zberateľský projekt z rokov 1928 – 1947 je vo folkloristickom kontexte známy ako tzv. wollmanovský zber. Obsahuje zápisy ľudovej prózy, ktoré mali s Polívkovým *Súpisom slovenských rozprávok I – V* (1923 – 1931) vytvoriť spoločnú bibliografickú a interpretačnú základňu pre komplexný výskum slovenskej folklórnej tradície a širší výskum slovanského prozaického folklóru (*Slovenské ľudové rozprávky*, 1993 – 2004; Gašparíková, 1991 – 1992, S. Wollman, 1995a; Satke, 1995; Hlôšková, 2005 atď.). V archíve *Sboru* sa v zložke *Studijní podpory* zachovali z 30. rokov žiadosti o finančnú subvenciu na študijné cesty poslucháčov, ktoré Wollman dokladal súpisom lokalít a klasifikáciou ľudového materiálu, nazbieraného jeho poslucháčmi z Oddelenia pre slovanské tradície a literatúru na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Zber zahrnuje rôzne žánre ústnej ľudovej tradície, potvrdzuje obsahovú a formálnu osobitosť slovenského folklóru a „ako celok predstavuje čin, ktorý nemá obdobu v danom období snáď nikde v zahraničí“ (Gašparíková, 1988: 363). V odbornej literatúre už bol podrobne interpretovaný, ale môžeme zároveň uviesť, že paralelne na prelome 20. a 30. rokov 20. storočia *Sbor* finančne podporoval aj tzv. wollmanovský zber moravskej ľudovej slovesnosti (bližšie Zelenková, 2017), o ktorom sa predpokladalo, že bol po slavistovej smrti v roku 1969 nenávratne stratený.¹⁸ Prebiehal v rokoch 1929 – 1933, keď deväť seminaristov FF Masarykovej univerzity v Brne zaznamenalo (podľa Wollmanových zápisov) štyridsať zbierok (porov. Zelenková, 2011).¹⁹ Prípravy na moravský zber sa však začali už v roku 1928, hneď po Wollmanovom prechode z Bratislavy do Brna. Celkovo bolo v príslušných moravských dialektoch zapísaných vyše 1000 rozsahom variabilných textov ústnej ľudovej slovesnosti od 222 rozprávačov. To v porovnaní s wollmanovským zberom slovenského folklóru poukazuje na menší počet zapisovateľov i rozprávačov v daných lokalitách, ale potvrdzuje produktivitu terénneho výskumu a zberateľského úsilia poslucháčov brnianskeho seminára, ktorí sa zaslúžili o zachytenie tohto unikátneho materiálu moravskej ľudovej prózy. Zber zachytáva aj moravsko-slovenské pohraničné oblasti. Napríklad M. Rachmanová v roku 1932 pri štúdiu Lanžhotska navštívila aj Brodské a Kúty. Cestu na Slovensko realizoval najmä Jan Černý, ktorý v júli 1932 vykonal rozsiahly zber za Vlárskym priesmykom v priestore Horné Srnie a v júli 1933 zasa na trase Mojšín – Čičmany – Fačkov – Maríková. Výsledky tohto prieskumu boli rozsiahle: 147 príspevkov od 42 rozprávačov. S odstupom času Černý spomínal: „Vydátnými pomocníky při navazování kontaktů s vesničany byli

18 Zber moravskej ľudovej slovesnosti, ktorý zozbierali pod vedením F. Wollmana študenti FF MU v Brne, sa našiel v doteraz nespracovanej a nearchivovanej rodinnej pozostalosti F. Wollmana; uložené u A. Zelenkovej. Momentálne sa spracúva a pripravuje na knižné vydania v rámci projektu Strategie AV21 *Digitalizace, analýza a zveřejnění zápisů folklorní prózy z Moravy (sběr studentů FF Masarykovy univerzity v Brně v letech 1929 – 1933 pod vedením prof. F. Wollmana)* v rámci medziinštitucionálnej spolupráce SLU AV ČR, v. v. i., EU AV ČR, v. v. i. a UJČ AV ČR, v. v. i.

19 Tento údaj uvádza približne s dvadsaťročným odstupom od skončenia zberu F. Wollman, ide o rukopisnú poznámku z jeho zatiaľ nearchivovanej písomnej pozostalosti; uložené u A. Zelenkovej.

místní učitelé – na Slovensku většinou Češi – faráři, starostové i hostinští, všechny ostatní záleželo na sběrateli, aby si v novém prostředí získal co nejdříve důvěru“ (Černý, 1969: 348 – 349). Takisto Josef Doležal, ktorý podnikal v rokoch 1930 – 1932 terénne výskumy v blízkosti Bystřice pod Hostýnem, v západnom Vsatsku a vo Valašských Kloboukoch, tak v roku 1932 cestoval do Starej Turej a Čachtíc, kde napríklad zapísal historickú povesť o legendárnej postave Bátoryčky *O čachtickém zámku*. Wollmanovský moravský zber má síce oveľa menší rozsah ako slovenský, ale takisto obsahuje rôzne žánre ľudovej prózy. V zápisoch (rukopisných i strojopisných) brnianskych poslucháčov sú predstavené povesti v širokom zmysle slova a, samozrejme, vyskytujú sa tu rôzne typy rozprávok. Žánrovú schému, ktorá sa vzhľadom na geografickú a látkovú príbuznosť neodlišuje od slovenského kultúrneho okruhu, dopĺňa humorné a anekdotické rozprávanie alebo zápis ľudových zvykov atď. (Zelenková, 2017). Objavuje sa tu pestrosť úvodných a záverečných formuliek aj so symbolikou čísel a Wollman súhlasil s Polívkovou tézou (Polívka, 1916), že v moravských rozprávkach sa dajú odhaliť tesnejšie zväzky s východoslovanskou ľudovou tradíciou, najmä slovenskou, poľskou a ukrajinskou.

Sbor financoval aj činnosť historického seminára Univerzity Komenského v Bratislave, ktorý pod vedením historika Václava Chaloupeckého uskutočnil výskum v slovenských archívoch (išlo najmä o systemizáciu fondov a ich fotografovanie) a zabezpečoval aj najdôležitejšie diplomatické listiny týkajúce sa Slovenska, uložené o. i. v štátnom archíve v Budapešti. V roku 1933 bol poskytnutý finančný príspevok slavistovi J. A. Javorskému na podchytenie a bibliografiu starodávnych karpatoruských jazykových a literárnych pamiatok nachádzajúcich sa v archívoch zemplínskej a šarišskej časti východného Slovenska (Javorskij, 1934). Ďalšie podpory boli udelené výskumu hudobnej kultúry (Dobroslav Orel, Ivan Balla, František Zagriba), zberu antropologicko-národopisného alebo botanického materiálu (Karel Chotek, Karel Domin), štúdiu karpatoruských ľudových piesní (Oleksander Kolessa), ľudovej drevenej architektúry (Volodymyr Sičynskij, Drahomíra Stránská), výskumu slovenských ľudových obrázkov (Naděžda Melniková-Papoušková) či na zistenie paleontologicko-geologickej charakteristiky Slovenska (Radim Kettner, Dimitrij Andrusov). Docent národopisu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave Vilém Pražák vydal s finančnou podporou Sboru monografiu s bohatou fotografickou prílohou *Slovenské lidové výšivky* (1935). Zachytil v nej genézu a premeny výšivkových vzorov na ľudových krojoch západného a stredného Slovenska a pokúsil sa o ich typológiu, rešpektujúcu, ako sám uviedol vo svojej správe z januára 1939, „vývojový postup, psychologické a sociologické podmínky tamějších krojových výšivek.“²⁰ V tejto správe sa ospravedlňoval, že výsledky svojej letnej cesty v auguste 1938 nemohol publikovať v zborníku *Carpatica*, pretože „mimořádně těžká situace našeho státu... znemožnila pohodu nutnou pro vědecké zpracování získaného materiálu...“²¹ Pražák nemohol podniknúť terénny výskum po slovenských dedinách, „neboť každá cizí návštěva v poměrně zapadlých krajích stávala se nápadnou a každé vyptávání podezřelým.“²²

Z etnologického hľadiska zásadný význam pre vedecké poznanie Slovenska a Podkarpatskej Rusi mali okrem ciest P. G. Bogatyreva a Viléma Pražáka aj cesty V. Sičyn-

20 Zpráva Doc. dr. Viléma Pražáka z 10. 1. 1937 Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi. MUA AV ČR, v. v. i., fond Slovanského ústavu, L 11/2. Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi. Studijní stipendia 1938.

21 Ibid.

22 Ibid.

ského, K. Chotka a D. Stránskej a ďalších. Volodymyr Sičynskij z Ukrajinského vysokého pedagogického inštitútu v Prahe sa v roku 1930 venoval ľudovému drevenému staviteľstvu na východnom Slovensku (Sičynskij, 1936). V roku 1938 realizoval ďalšiu študijnú cestu, v ktorej rámci sa pokúsil o vysledovanie a ideálnu rekonštrukciu praslovanskej hospodárskej usadlosti na Slovensku a na Podkarpatskej Rusi vykazujúcej podľa jeho názoru analógie s typom etruského domu. Uskutočňoval dokumentáciu štítov a ich umeleckých motívov a terminologicky zjednocoval ľudové názvoslovie drevenej architektúry.²³ Aj jeden zo zakladateľov českého vedeckého národopisu, Karel Chotek, vykonal v 30. rokoch niekoľko ciest na východné Slovensko a Podkarpatskú Rus. Doplnil si tam materiál o pôvodnom osídlení a typoch ľudových domov a na základe diferenčných javov materiálnej kultúry chcel vymedziť zhody a rozdiely jednotlivých národopisných regiónov (Chotek, 1937). V roku 1935 pokračoval vo výskume Slovenska, kde „*byl sebrán velice cenný národopisný materiál z rozhraní těšínsko-slovenského doložený mimo jiné 200 fotografiemi*“ (Ročenka, 1936: 48). Pri výskume stredného Slovenska zbieral materiály z oblasti ľudových zvykov, poľnohospodárskych techník a realizoval aj empirický výskum prostredníctvom vypracovaného rozsiahleho dotazníka. V roku 1937 pokračoval v zbere antropologického a národopisného materiálu z tešínsko-slovenského pohraničia, ktorý bol podkladom pre teoretické vymedzenie prechodnej slovensko-poľskej etnografickej jednotky ako historicky vzniknutého a vývojovo autochtónneho typu (Chotek, 1937).

Docentka československého a slovanského národopisu Drahomíra Stránská z Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe podnikla v 30. rokoch niekoľko študijných ciest s cieľom spracovať národopis špecifického geografického a folkloristického regiónu Tatier. Zároveň mala pripraviť pre pražské Národné múzeum veľkú národopisnú výstavu mapujúcu históriu, kultúru a národnostné pomery podtatranských areálov ako svojráznej syntézy pastierskej a poľnohospodárskej kultúry, ktorá po stáročia vznikala na dejinnej križovatke slovanských (slovenských a poľských) a neslovanských (najmä nemecko-spišských) vplyvov (Stránská, 1933; 1937). Stránská sa zamerala najmä na dokumentáciu ľudových stavieb v okolí Spišskej Novej Vsi a Levoče v súvislosti s prenikaním prvkov modernej civilizácie do štruktúry tradičného osídlenia. Vo svojej správe o študijnej ceste na Slovensko v lete 1935 k tomu uviedla, že „*zatímco v údolí při trati stavby byly přizpůsobeny všeobecnému typu a velmi často úplně nově zbudovány, v zapadlých koutech bylo možno studovati ještě starší stavitelský způsob na hospodářstvích starších jednoho sta roků*“ (Ročenka, 1936: 49). Cestu na Slovensko podnikli aj poslucháči Stránskej – Hermína Ficková a Josef Strnadel –, ktorí dokumentovali formy materiálnej ľudovej kultúry tatranských regiónov (napr. Orava, Liptov) a spolu s fotografickou dokumentáciou zakresľovali archaický typ drevených stavieb v oblastiach stredného a severného Liptova (Ročenka, 1937). Dialektologické štúdium, ktoré uskutočňoval člen *Sboru* a profesor na Univerzite Komenského v Bratislave Václav Vážný so svojimi študentmi už od 20. rokov, analyzoval Eugen Pauliny vo svojej štúdii *Prehľad prác o slovenských nárečiach za uplynulých dvadsať rokov* (1939). Výskumy Vážneho na Slovensku by si celkovo určite zaslúžili v budúcnosti ďalšiu podrobnejšiu analýzu. Dialektologickú charakteristiku juhokarpatského a západokarpatského nárečia v rámci východoslovenského jazykového základu podal I. A. Paňkevč, ktorý je v súčasnosti po-

23 Zpráva Dr. V. Sičynského o použití studijní podpory na studium lidového dřevěného stavitelství ve východním Slovensku a na Podkarpatskej Rusi z 15. 11. 1938. MUA AV ČR, v. v. i., fond Slovanský ústav, L 11/2. Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi. Studijní stipendia 1938.

važovaný za jedného zo zakladateľov česko-slovenskej ukrajiniistiky a priekopníka metódy lingvo-geografickej dialektológie (Paňkevič, 1938).

Hlavným publikačným projektom, ktorý by zhrnul výsledky vedeckého skúmania Slovenska, sa mala stať (na návrh historika Václava Chaloupeckého a Karla Chotka) *Slovenská encyklopédie* pozostávajúca z vedeckých prác viacerých odborov, za ktorými stáli garanti zo Slovanského ústavu (porov. Zelenková, 2009). Jej plán vypracoval už v roku 1930 Chotek a mala obsahovať najdôležitejšie odbory: I. *Geologie a zeměpis* – František Štůla, II. *Přiroda* – Karel Domin, III. *Prehistorie a historie* – Václav Chaloupecký a Jan Eisner, IV. *Jazyk spisovný a dialektologie* – Miloš Weingart a Václav Vážný, V. *Dějiny literatury* – Albert Pražák a VI. *Národopis a antropologie* – Karel Chotek. Encyklopédia mala byť doplnená aj o národohospodárske časti a o cudzojazyčnú (anglickú) informatívnu prácu s ilustračnými prílohami pre zahraničie pod názvom *Malá encyklopédie* – tá mala ešte obsahovať výklad o hudbe (Dobroslav Orel), o výtvarnom umení (Václav Mencl) a sociológiu (Anton Štefánek). Práve podpredseda Anton Štefánek vymedzil vo svojom úvodnom slove na schôdzi *Sboru* 6. júna 1930 žáner a funkciu pripravovanej *Slovenskej encyklopédie*: „Nemá to býti učebnice, nýbrž populární, ale přísně vědecká kompendia, vyčerpávající výsledky soudobého vědeckého výzkumu. Jest třeba, aby jednotlivé oddíly byly psány přísně vědeckou dikcí, aby byly zevnějškem reprezentativní, ne však drahé, protože mají býti přístupné širokým vrstvám. Přípravné práce pro encyklopedii bude třeba dobře organisovati a honorovati mladší odborníky i studenty, kteří budou konati pomocné práce. V edičním programu jest také důležitý plán informačního spisu o Slovensku pro cizinu.“²⁴ Ten mal byť popularizačným kompendiom, akousi zhutnenou anglickou mutáciou *Encyklopédie*, ktorá bola v pláne ako objektívny informačný zdroj pre zahraničie a mala eliminovať publicistiku horthyovského Maďarska.²⁵ V rámci daného zámeru sa u tzv. malej, po anglicky písanej *Encyklopédie* počítalo s dotáciou ministerstva zahraničných vecí. To vo svojom prírípise *Sboru* 16. marca 1931 deklarovalo ochotu finančne participovať, umožniť zadarmo preklad celej encyklopédie a poskytnúť dotáciu vo výške 30 000 Kč – pod podmienkou, že „tato publikace bude plně vyhovovati po stránce propagační a informační.“²⁶ Podľa Chotka sa mala kľúčovou ideou *Encyklopédie* stať myšlienka československej jednoty, resp. snaha „vzbuditi zájem cizích badatelů o slovenské problémy.“²⁷ *Encyklopédie* si kládla najmä dva propagačné ciele: porovnávacími odkazmi na slovensko-moravské pohraničie poukázat na spätosť východných regiónov s tzv. historickými českými zemami a zdôrazniť demokratické postavenie národnostných menšín na Slovensku.²⁸ V liste hlavnému organizátorovi tohto projektu K. Chotkovi 18. novembra 1930 Pražák uviedol, že uvažuje o vypracovaní stručných dejín slovenskej literatúry „na podkladě nové literatury a... pramenného bádání“, ktoré „by řešily problém z dnešního hlediska“²⁹ z aspektu vývojovej samostat-

24 *Protokol o schůzi I. odboru Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi*, 6. 6. 1930. MUA AV ČR, v. v. i., fond Slovanský ústav, L 2. Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi. Schůze I. odboru 1929 – 1934.

25 *Protokol o schůzi Sboru*, 19. 11. 1931. Ibid.

26 List Ministerstva zahraničných vecí ČSR Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatskej Rusi, 16. 3. 1931. MUA AV ČR, v. v. i., fond Slovanský ústav L 9/5. Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi. Publikace. Malá encyklopedie Slovenska. Příprava publikace 1931 – 1937.

27 *Protokol o schůzi Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi*, 13. 4. 1932. MUA AV ČR, v. v. i., fond Slovanský ústav, L 2. Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi. Schůze I. odboru 1929 – 1934.

28 *Protokol o schůzi Sboru*, 25. 3. 1933. Ibid.

29 MUA AV ČR, v. v. i., fond Slovanský ústav, L 9/5. inv. č. 256.

nosti, t. j. ako samostatný predmet vedeckého skúmania, už prekračujúci jazykové vymedzenie (porov. Pražák, 1932b). V oficiálnom protokole z valného zhromaždenia Sboru 1. marca 1935 sa uvádza: „Hlavním úkolem publikačním jest vydání Encyklopedie Slovenska, a to anglického vydání malého a velkého vydání českého. O tento plán velké Encyklopedie projeví zájem někteří soukromí nakladatelé. Avšak ukázalo se, že jejich podmínky jsou pro Sbor nepřijatelné. Malá encyklopedie jest v přírodovědecké části mimo jednu kapitolu hotova, rukopisy se opisují v kanceláři Slovanského ústavu s průklepy, které budou poslány pánům autorům příbuzných statí, tak aby se mohli vzájemně dohodnouti o těch úsecích, které spadají do několika oborů... Z druhého svazku je několik statí hotovo, některé se dokončují... Prof. Chotek dal na úvahu, aby se Encyklopedie tiskla v Anglii za tím účelem, aby měla úplně ráz anglické publikace... Prorektor Domin, rovněž doporučoval, aby tiskla Encyklopedii některá pražská tiskárna, která má sazeče i korektory ovládající jazyk anglický.“³⁰

Ani *Encyklopédia*, ani anglické kompendium o Slovensku sa nakoniec nerealizovali, a to z dôvodu nedostatku finančných prostriedkov – boli vydané iba niektoré monografické štúdie najmä z oblasti slovenského národopisu (Karel Chotek), jazyka (Václav Vážný) a literatúry (Albert Pražák). Ale jednou z najvážnejších príčin jej nevydania bola pravdepodobne aj zložitá politická a hospodárska situácia v 30. rokoch 20. storočia, ktorá zapríčinila podstatné obmedzenie edičnej činnosti pre zníženie štátnej dotácie o viac ako jednu polovicu. Tento projekt sa zároveň stretol s podobným zámerom edičných plánov vlastivednej komisie Masarykovej akadémie práce, ktorá vydávala *Československú vlastivědu*. Nevyšla ani predstava Alberta Pražáka, aby Sbor vydal (ako historický pendant publikácie *Slovenská encyklopedie*) analogickú prácu podľa vzoru Laichterovej *Literatury české XIX. století*, ktorá by v reprezentatívnom autorskom kolektíve monograficky spracovala výsledky literárnohistorického štúdia v slovenských i neslovenských archívoch.³¹ Aj keď v roku 1938 ešte boli v archívnych zápisoch z valného zhromaždenia Sboru zmienky o publikačných prípravách *Encyklopedie* (napr. Frank Wollman sa ponúkol, že zabezpečí článok o ľudových tradíciách na Slovensku), tak nová geopolitická situácia – rozpad jednotného Československa a s tým súvisiaca strata Slovenska a Podkarpatskej Rusi – viedla k definitívnemu ukončeniu tohto veľkolepého projektu.

Činnosť Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi bola po Mníchove 1938, keď dochádzalo k posilneniu idey slovenskej autonómnosti a k narušeniu tradičných česko-slovenských vzťahov, obmedzená. Jiří Horák v liste z 28. novembra 1939 adresovanom Prezidiu Sboru tvrdil, „že se v historických zemích vzrývá nechuť k Slovensku vůbec a namnoze se šíří i nepřátelství“.³² Preto navrhoval, aby Sbor usporiadal cyklus špeciálnych prednášok, ktoré by boli potom aj vydané v samostatnom zborníku a ktoré by propagovali a analyzovali podobnosti i osobitosti českých a slovenských politických sociálnych a kultúrnych pomerov. Pre prednášky, ktorých cieľom by bola obnova československej „vzájomnosti“, chcel využiť aj Slovákov žijúcich v Prahe a pôsobiacich v ústredných československých úradoch. Ako napísal, nešlo mu o „usmiřování“ alebo šírenie „lásky ke krásnému Slovensku“, ani o „sebebičování“, „zbytečné rekriminace“, ale o „střízlivý

30 Protokol o valném shromáždění Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi, 1. 3. 1935. MÚA AV ČR, v. v. i., fond Slovanský ústav, L 1. Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi. Plenární schůze a valná shromáždění 1928 – 1938.

31 Protokol ze společné schůze I. a II. odboru Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi, 19. 11. 1931. MUA AV ČR, v. v. i., fond Slovanský ústav, L 2. Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi. Schůze I. odboru 1929 – 1934.

32 MÚA AV ČR, v. v. i., fond Slovanský ústav, L 10 (inv. č. 259).

výklad o skutočných poměrech, o dvacetiletém vývoji československého soužití, o jeho kladných i záporných výsledcích. Právě proto by bylo třeba, aby se střídali Slováci i Češi a aby zejména měli autonomisté i hlinkovci příležitost vysvětliti našim posluchačům své názory“.³³ Sbor mal oslovit na túto prednáškovú spoluprácu aj slovenské inštitúcie, napríklad Maticu slovenskú, Univerzitu Komenského alebo Zväz slovenských priemyselníkov a „požádati předsedu slovenské vlády, aby zahájil cyklus přednášek úvodem a tím dodal tomuto podniku manifestačního rázu“.³⁴ Na tento Horákov list odpovedal 13. decembra 1938 konateľ Sboru Chotek, ktorý v politickej situácii roku 1938 racionálne zhodnotil perspektívy a možnosti vzájomnej spolupráce a tvrdil, že uskutočnenie prednášok by mohlo byť v súčasných ťažkých pomeroch komplikované. V tomto prípade nešlo iba o finančné problémy, ale najmä o to, že „upřímné slovo z obou stran bylo by politicky nepřipustné. Obcházení skutečných faktů věci by neprospělo a bylo by pokračování té nejasné politiky, která po dvacetileté praxi vedla k dnešním poměrům“.³⁵ V liste vysvetlil aj určité politické dôvody problematického presadzovania návrhu, a to v súvislosti s archívnymi fondmi v Prahe. Prednáškový cyklus by podľa neho totiž „mohl upozorniti slovenské vládní kruhy, že podobné fondy v Praze jsou a pak by sotva kdo zabránil, aby podle dnešní praxe nebyly přeneseny do Bratislavy a nebylo jich zneužito proti zásadní myšlenke, pro kterou tato instituce byla ustavena. To jsou důvody, pro které sotva v plenu by bylo možno jinak dobře myšlený návrh prosaditi“.³⁶ Po druhej svetovej vojne Sbor stratil svoje právne opodstatnenie (najmä pričlenením západnej Ukrajiny k ZSSR),³⁷ ale zostali tu jednotlivé projekty, monografie a výskumy mnohých vedcov, ktoré z rôznych uhlov pohľadu mapovali nielen hospodárske a kultúrne pomery na východ od českých zemí, ale prispeli aj k prehĺbovaniu česko-slovenských vzťahov a bližšiemu poznaniu národnostného zloženia Slovenska a Podkarpatskej Rusi. A bude úlohou budúceho výskumu vrátiť sa k týmto rôznorodým aktivitám a uskutočniť ich podrobnú analýzu a prínos.

Štúdia bola pripravená v rámci projektu Strategie AV21 Digitalizace, analýza a zveřejnění zápisů folklorní prózy z Moravy (sběr studentů FF Masarykovy univerzity v Brně v letech 1929–1933 pod vedením prof. F. Wollmana (2019 – 2021).

PRAMENE

Masarykov ústav a Archív AV ČR (MUA AV ČR), v. v. i., v Prahe, fond Slovanský ústav, inv. č. 242 – 264 (Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi).
Ročenka Slovanského ústavu. Svazek I. – XIII. Za rok 1928 – 1947 (1929 – 1948). Praha: Slovanský ústav.

LITERATÚRA

Bečka, J. (2000). Slovanský ústav v letech 1922 – 1963. In: E. Bláhová, J. Hloušková, E. Šlaufová, S. Wollman, M. Zelenka (Eds.), *Slovanský ústav v Praze. 70 let činnosti*, Praha: Slovanský ústav AV ČR – Euroslavica (s. 19–38).
 Bečka, J., Vachoušková, A., Koutenská, Z.,

33 Ibid.

34 Ibid.

35 Karel Chotek v liste Jiřímu Horákovi, 13. 12. 1938. Ibid.

36 Ibid.

37 V *Ročence Slovanského ústavu* (Sv. XII. Za léta 1939 – 1946) sa objavuje nová organizácia Slovanského ústavu spolu s informáciami o založení nových komisií, ale už tu nie je žiadna zmienka o Slovensku a Podkarpatskej Rusi.

- Taušová, J., Garciová, S., Dziamová, S. (1999). Bibliografie knižních publikací Slovanského ústavu, jeho členů a spolupracovníků (1928 – 1999). *Slavia*, 68(3-4), I-CXXXV.
- Bogatyrev, P. G. (1931a). Narození a křest dítěte na Podkarpatské Rusi. *Český lid*, 31(1), 16–18.
- Bogatyrev, P. G. (1931b). Zpráva dr. P. Bogatyreva o ethnografické exkursi na Podkarpatskou Rus. *Ročenka Slovanského ústavu III. za rok 1930*. Praha: Slovanský ústav (s. 116 – 117).
- Bogatyrev, P. G. (1934 – 1935). Příspěvky ke studiu lidových obřadů a pověr při stavbě domu na východním Slovensku a Podkarpatské Rusi. *Národopisný věstník československý*, 27–28, 83–96.
- Bogatyrev, P. G. (1937). Pověry na Podkarpatské Rusi. *Podkarpatoruská revue*, 2, 88–89.
- Bogatyrev, P. G. (1940). *Lidové divadlo české a slovenské*. Praha: Borový – Národopisná společnost československá.
- Černý, J. (1969). Frank Wollman (5. 5. 1888 – 9. 5. 1969). *Český lid*, 56(6), 348–349; podpis. -ný.
- Gašparíková, V. (1991 – 1992). *Katalóg slovenskej ľudovej prózy (Catalogue of Slovak Folk Prose). I – II*. Bratislava: Národopisný ústav SAV.
- Gašparíková, V. (1986). *Slovenská ľudová próza a jej súčasné vývinové tendencie*. Bratislava: SAV.
- Gašparíková, V. (1988). Wollmanovská zberateľská akcia v rokoch 1928 – 1944. *Slavia*, 57(4), 354–364.
- Hlôšková, H. (2005). Wollmanovská zberateľská akcia a jej význam pre folkloristiku na Slovensku. In: J. Mlacek, M. Vojtech (Eds.), *Studia Academica Slovaca*, 34. Bratislava: STIMUL (s. 357 – 365).
- Húsek, J. (1932). *Hranice mezi zemí moravsko-slezskou a Slovenskem*. Praha: Orbis.
- Chotek, K. (1937). *Lidová kultura a kroje v Československu*. Praha: Novina.
- Javorskij, J. A. (1934). *Materialy dlja istorii starinnoj pesennoj literatury v Podkarpatskoj Rusi*. Praha: Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi.
- Kudělka, M., Šimeček, Z., Večerka, R. (1977). Ústavy a vědecká zařízení. In: M. Kudělka, Z. Šimeček, V. Šťastný, R. Večerka, *Československá slavistika v letech 1918 – 1939*. Praha: Academia (s. 82–104).
- Liba, P. (1990). Mýtus a Matica slovenská. *Slovenské pohľady*, 106(12), 18.
- Novák, A., Novák, J. V. (1936). Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny. 4. preprac. a dopl. vyd. Olomouc: R. Promberger, 1936 – 1939, s. 1545.
- Paňkevyč, I. A. (1938). *Ukrajinská nářečí Podkarpatské Rusi a sousední oblasti I. (Hláskosloví a tvarosloví)*. Praha: Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi – Orbis.
- Pauliny, E. (1939). Přehľad prác o slovenských nářečiach za uplynulých dvadsať rokov. In: *Carpatica II*. Praha: Slovanský ústav (s. 401–420).
- Polívka, J. (1916). *Povídky lidu opavského a hanáckého*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.
- Polívka, J. (1923 – 1931). *Súpis slovenských rozprávok I.-V.* Matica Slovenská s podporou Českej akademie vied a umění, Turčiansky sv. Martin.
- Pražák, A. (1932a). *Literární Slovensko let padesátých až sedmdesátých*. Praha: Orbis.
- Pražák, A. (1932b). Dnešní stav... In: J. Horák, M. Murko, M. Weingart, S. Petira (Usp.), *Sborník prací I. sjezdu slovenských filologů v Praze 1929. Sv. II. Přednášky*. Praha: Výbor I. sjezdu slovenských filologů (s. 209–272).
- Pražák, A. (1933). Slovenská literatura (s. 209 – 272). In: *Československá vlastivěda. 7. díl*. Praha: Sfinx.
- Pražák, A. (2008). Značaj regionalizma u života slovenskih književnosti. Rôle du régionalisme dans la vie des littératures slaves. In: B. Stanković (Ed.), *III. međunarodni kongres slavista (Beograd, 18. – 25. IX. 1939). Reprint – izdanje materijala neodržanog kongresa*. Beograd: Slavističko društvo Srbije (s. 115).
- Pražák, V. (1935). *Slovenské lidové výšivky. Příspěvky k dějinám výšivkových technik a ornamentů*. Bratislava: nákl. vědeckých ústavů Bratislavy.
- Satke, A. (1995). Slovenské ľudové rozprávky. *Slavia*, 64(1–2), 157–160.
- Sičynskij, V. (1940). *Dřevěné stavby v karpatské oblasti*. Praha: Nákladem Slovanského ústavu – Orbis.
- Slovenské ľudové rozprávky 1 – 3. Výber zápisov z rokov 1928 – 1947.* (1993–2004). Gaš-

- paríková, V., Filová, B. (Eds.), Bratislava: Veda.
- Stránská, D. (1933). *Slovenské Tatry, kraj i lid*. Úvod k tatranské výstavě, pořádané Národopisným oddělením Národního muzea v Praze. Praha: Národopisné oddělení Národního muzea.
- Stránská, D. (1937). Lidové kroje. In: J. Horák, K. Chotek, J. Matiegka (Eds.), *Československá vlastivěda II. Národopis*. Praha: Sfinx (s. 207–248).
- Špirudová, J. (2000). K činnosti Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi při Slovanském ústavu. In: E. Bláhová, J. Hloušková, E. Šlaufová, S. Wollman, M. Zelenka (Eds.), *Slovanský ústav v Praze. 70 let činnosti*. Praha: Slovanský ústav AV ČR – Euroslavica (s. 89–100).
- Tichý, F. (1929). Josef Dobrovský a Podkarpatská Rus. In: J. Horák, M. Murko, M. Weingart (Usp.), *Josef Dobrovský 1753 – 1829*. Praha: Slovanský seminář University Karlovy (s. 332–342).
- Tichý, F. (1930). *Pověsti z Podkarpatské Rusi*. Košice: Nakl. „Slovenského Východu“.
- Weingart, M. (1929). Celková charakteristika let 1918 – 1929. In: *Slovanská filologie na Karlově universitě v letech 1918 – 1929*. Uspořádal M. Weingart. Praha: Orbis (s. 35–59).
- Wollman, F. (1928). *Slovesnost Slovanů*. Praha: Vesmír.
- Wollman, F. (2008). Značaj regionalizma u životu slovenskih književnosti. Rôle du régionalisme dans la vie des littératures slaves. In: *III. međunarodni kongres slavista (Beograd, 18. – 25. IX. 1939)*. Reprint – izdanje materijala neodržanog kongresa. Ed. B. Stanković. Beograd: Slavističko društvo Srbije (s. 115–116).
- Wollman, S. (1995b). Lubor Niederle, zakladatel Slovanského ústavu. *Slavia*, 64(3), 221–232.
- Wollman, S. (1995a). In margine sbírky slovenských prozaických tradic. *Slavia*, 64(4), 327–328.
- Zelenková, A. (1998). Slovakistika v Slovanskom ústave v medzivojnovom období. In: I. Pospíšil (Ed.), *Brněnská slavistika a česko-slovenské vztahy*, Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity (s. 86–93).
- Zelenková, A. (2011). Frank Wollman a výskumy ústnej slovesnosti (Inšpiratívny text z minulosti). *Slovenský národopis*, 59(2), 176–183.
- Zelenková, A. (2017). Frank Wollman v kontextu strukturální teorie a terénních výzkumů slovesného folkloru (Příspěvek k nálezu tzv. wollmanovského moravského sběru). *Český lid*, 104(4), 433–452.
- Zelenková, A. (2009). Začiatky slovakistiky v Slovanskom ústave v medzivojnovom období. In: *Medzi vzájomnosťou a nevzájomnosťou. Sondy do česko-slovenských a slovensko-českých literárnych vzťahov*. Praha – Nitra: Slovanský ústav AV ČR, v. v. i. – Filozofická fakulta UKF (s. 241–260).

O AUTORKE

ANNA ZELENKOVÁ – vedecká pracovníčka Slovanského ústavu AV ČR, v. v. i., Praha. Jej odborné zameranie sú dejiny slavistiky, literárnovedná komparatistika, dejiny česko-slovenskej folkloristiky a česko-slovenské literárne vzťahy. Je autorkou troch knižných publikácií – *Slovenská prozódia a verzifikácia v rukopise Štefana Krčméryho* (Praha, 2006), *Medzi vzájomnosťou a nevzájomnosťou. Sondy do česko-slovenských a slovensko-českých literárnych vzťahov* (Praha – Nitra, 2009), *Veci na dne duše. Dva neznáme rukopisy Štefana Krčméryho* (Martin – Praha, 2012), spolueditorkou viacerých kolektívnych publikácií a zborníkov (napr. *Slavista Frank Wollman v kontexte literatúry a folklóru*, Bratislava – Brno, 2006) a autorkou niekoľkých desiatok vedec-kých štúdií publikovaných doma i v zahraničí.